

Hvor er Kafka lige nu? Den store modernistiske forfatter er tilsyneladende alle vegne og ingen steder. Han er fast pensum i gymnasierne og på universiteterne. Hans værker kaldes for klassikere og kanon. Herhjemme er de for nylig blevet genoversat til dansk af ikke mindre end to forlag. Han er blevet læst og tolket og tolket igen, fordi hans liv og værk synes at besidde en tilsyneladende uudtømmelig åbenhed over for nye fortolkninger. Hans værker er blevet læst biografisk, eksistentielt, religiøst, formelt og i de seneste år også i sociale, politiske og juridiske optikker. Men hvor er Kafka og Kafka-kritikken i dag? Hvad er det, Kafka kan, og kan han det stadig?

I dette nummer af *Passage* sætter vi fokus på Kafka. Dermed går vi til den klassiske genre; nye perspektiver på klassikeren. Fælles for flere af artiklerne er, at de reviderer den traditionelle forståelse af, at det særligt 'kafkaske' findes i fremstillingen af individets ensomhed og fremmedhed over for et uforståeligt system. Villy Sørensen står f.eks. for en sådan traditionel fortolkning, når han skriver: "At føre de sociale konflikter tilbage på psykiske og at lade de psykiske komplekser træde frem i den sociale omverden – det er netop det særlig kafkaske." Isak Winkel Holm problematiserer i sin artikel denne tilgang, fordi den "blot [bruger] det sociale liv som projektfelade for det enkelte menneskes psykiske komplekser." i stedet for at undersøge "menneskenes liv i sociale og politiske fællesskaber". Størstedelen af artiklerne her – og herunder Winkel Holms eget bidrag – synes at stå for et brud med denne 'inderliggende' Kafka-læsning. Det kunne pege på en social vending i receptionen af Kafka.

Et gennemgående greb i artiklerne er således at læse Kafka i forskellige kontekster: det være sig politiske, sociale, juridiske, historiske – eller litteraturhistoriske. Nummeret indledes med en dansk oversættelse af Judith Butlers essay "Hvem ejer Kafka?" Butlers udgangspunkt er konkret, juridisk: En retssag mellem staten Israel og *Deutsches Literaturarchiv* i Marbach om spørgsmålet om, hvem der ejer Kafkas værker, har givet anledning til, at Kafka af israelerne beskrives som et 'aktiv' for det jødiske folk og dermed Israel. Butler problematiserer denne fremstilling. Hvad betyder det, at Kafka og hans værk opfattes som et aktiv eller handelsvare? Kafkas egen kulturelle baggrund som tjekkisk jøde, der skrev på tysk og som skiftevis lovpriste og kritiserede zionismen, er med til at komplicere sagen yderligere. Butler diskuterer den ud fra en læsning af Kafkas parabler. Hun peger på en 'ikke-ankomstens poetik,' der tematiserer det uopnåelige mål som udtryk for modstand mod zionismen og ønsket om at emigrere til Palæstina.

Det juridiske perspektiv anlægges også i Isak Winkel Holms artikel "Arendt og Kafka", som læser Kafkas "Forvandlingen" over for Hannah Arendts begreb om retten til at have rettigheder. Igen er udgangspunktet Kafkas forhold til jødedommen, idet artiklen undersøger forholdet mellem de to jødiske forfatters analyser af "de rettighedsløses katastrofe" – den marginalisering af jøderne, som begge var vidner til, og som kulminerede med nazismens kz-lejre. Tesen er, at Arendts Kafka-læsning og hendes begreb om retten til rettigheder fungerer som en vigtig korrektion af den moderne Kafka-læsning. Således gør Winkel Holm op med idéen om det 'kafkaske' værk, som fremstiller individet stillet radikalt uden for loven og samfundet, og frem-

hæver i stedet, hvordan loven også er en beskyttelse, en ret, hos både Arendt og Kafka.

Samme tendens til at læse det positive i det sociale fællesskab ses i Moritz Schramms læsning af Kafkas tidlige kortprosatext “Udflugten til bjergene” (1910). Ligesom Winkel Holm er Schramm ude i et korrigerende ærinde. Siden et indflydelsesrigt essay af Hans Thies Lehmann fra 1984 er “Udflugten til bjergene” blevet læst som en allegori på sproget – og dermed som udtryk for en tendens i Kafkas værker til at unddrage sig et referentielt forhold til verden. Schramm gør op med denne forestilling, idet han fokuserer på de sociale interaktioner i “Udflugten til bjergene”. Gennem denne læsning åbner teksten for en ny forståelse af Kafkas længsel efter et utopisk fællesskab, hvor den individuelle frihed ikke undertrykkes, men understøttes og bekræftes af de sociale interaktionspartnere.

Fra et fokus på politisk virkelighed og social kontekst vender vi med Carsten Madsens artikel tilbage til sproget selv, nærmere bestemt udnyttelsen af sprogets retoricitet i Kafkas prosa. Ud fra læsninger af flere af Kafkas fortællinger udvikler Madsen en tese om, at ethvert forsøg på handling hos Kafka opløses gennem en ‘forhalingens retorik’. Madsen påpeger, hvordan Kafka-læseren underlægges en erfaring af fjernhed – i stil med Butlers ‘ikke-ankomstens poetik.’ Forhaling betyder netop, at målet aldrig nås og selv det, som er nær, opleves som uopnåeligt fjernt. Med udblik til Kenneth Burke og Maurice Blanchot argumenterer Madsen for, at Kafka overleverer en særlig form for litterær erfaring, hvor det ikke handler om at vende ‘hjem’ til virkeligheden, men derimod om at opnå “en tilstand af væk” i fiktionens egen sære verden.

Anker Gemzøe fører fokus tilbage til en historisk og politisk kontekst, idet han argumenterer for, at Kafkas fortælling “I straffekolonien” i 1914 introducerer et nyt socialt motiv i forfatterskabet, som kommer til at præge det betydeligt: nemlig ‘(stats)apparatets sammenbrud’, nedbrydningen af et grusomt system, som efterlader et tomrum og åbner for en situation, som kan vise sig at være endnu værre end udgangspunktet. “I straffekolonien” fremstilles således som en præcis analyse af de sociale og politiske dilemmaer, som Kafka var vidne til i begyndelsen af Første Verdenskrig, og som en forudsigelse af opløsningen af det Østrig-Ungarske Kejserdømme.

Samme blik for det politiske i Kafka kendetegner Jakob Ladegaards artikel, om end det politiske her bringes op gennem en stil-orienteret, litteraturhistorisk tilgang. Ladegaard peger på spor af den gotiske tradition i Kafkas roman *Slottet* (1926) ved at læse denne i forlængelse af Bram Stokers *Dracula* (1897). Således viser han, hvordan et blik for gotikkens genfærd i Kafkas værk kan give ny indsigt i forholdet mellem krop, rum og magt i *Slottet* og hele forfatterskabet. Med udgangspunkt i Foucaults begreber om panoptisk rum og biomagt påpeger han, hvordan både Stoker og Kafka bruger det gotiskes stiltræk til at reflektere over historiske og ideologiske spørgsmål om køn, den moderne stat samt forholdet mellem Vest- og Østeuropa omkring århundredskiftet – den første hovedsageligt bekræftende, den anden kritisk.

Karen-Margrethe Simonsen demonstrerer samme greb, når hun viser, hvordan et stilhistorisk perspektiv kan bidrage til ny forståelse af Kafka, nu med fokus for-

skudt til barokken. Med udgangspunkt i en læsning af *Processen* argumenterer hun for, at Kafkas forfatterskab, og herunder især hans begreb om loven, forbinder to grundforståelser af det barokke: det legende, labyrintiske, ornamentariske over for det vertikalt strukturerede, magtcenterede metafysiske. Denne præmoderne barokke dobbelthed i Kafkas værk er det, som gør ham moderne ifølge Simonsen, idet Kafkas modernitet netop ligger i “sammentænkningen af magt og labyrint.”

Endelig bidrager to anmeldelser yderligere til Kafka-temaet. Stefan Iversen anmelder antologien *Franz Kafka: Narration, Rhetoric and Reading* med en række mere eller mindre ‘opbyggelige’, retorisk og narratologisk fokuserede Kafka-læsninger, mens Jacob Lund forholder sig til to værker om den visuelle Kafka. Det drejer sig om Klaus Wagenbachs fotobog *Franz Kafka – billeder fra hans liv* samt *Franz Kafka. Einmal ein grosser Zeichner* om Kafka som tegner. Kafkas tegninger fra bogen illustrerer hele nummeret og medgiver deres billede af forfatteren.

‘Nye perspektiver’ betyder altså Kafkas værk i forhold til loven og sproget, fjernhed, zionisme, politik, retorik, utopi, gotik og barok. Kafka i billeder og på fotografier. Måske det først og fremmest er kendetegnende, at læsningerne er ‘anderledes’ og forskellige og, som Iversen skriver om bidragene til Kafka-antologien, “klar til at blive mødt af nye indvendinger”. Det er vel netop sådan, det skal være, når det handler om at kaste nyt lys på en klassiker. of experience.